Володимир ОДОЄВСЬКИЙ

ГОРОДОК У ТАБАКЕРЦІ

Переклад Максима Рильського

Татусь поставив на стіл табакерку.

— Іди-но сюди, Михасю, подивись, — сказав він.

Михась був слухняний хлопчик; відразу ж залишив іграшки й підійшов до татуся. Вже ж і було на що подивитись! Яка чудова табакерка! Барвиста, з черепахи. А що тільки на кришці! Брами, башточки, будиночок, один, другий, третій, четвертий, — і полічити не можна, і всі маленькі-маленькі, і всі золоті; а дерева також золоті, а листочки на них срібні; а з-за дерев сходить сонечко, і від нього рожеве проміння розходиться по всьому небу.

— Що це за городок? — спитав Михась.

— Це городок Дінь-Дінь, — відповів татусь і торкнув пружинку...

І що ж? Раптом невідомо де заграла музика. Звідки чути цю музику, Михась не міг збагнути: він підходив до дверей — чи не з іншої кімнати? і до годинника — чи не з нього? і до бюро, і до мисника; прислухався то в одному, то в іншому місці; дивився і під стіл...

Нарешті Михась упевнився, що музика справді грала в табакерці. Він підійшов до неї, дивиться, а з-за дерев сонечко

виходить, крадеться тихесенько по небу, а небо й городок усе яснішають і яснішають; віконця палають яскравим вогнем, і від башточок немов сяйво. Ось сонечко перейшло через небо на інший бік, все нижче й нижче, і нарешті за пагорбом зовсім сховалося, і горо-. док потемнішав, віконниці зачинилися, і башточки померкли, тільки ненадовго. Ось засвітилась зірочка, ось друга, ось і місяць рогатий визирнув з-за дерев, і в городку знову стало ясніше, віконця засріблилися, і від башточок розійшлися синюваті промені.

— Татусю! Татусю! Чи не можна увійти в цей городок? Я б дуже хотів!

— Важко, мій друже; цей городок не на твій зріст.

— Нічого, татусю, я такий маленький; тільки пустіть мене туди; мені так би хотілося знати, що там робиться...

— Справді, мій друже, там і без тебе тісно.

— А хто ж там живе?

— Хто там живе? Там живуть дзвіночки.

З цими словами татусь підняв кришку на табакерці, і що ж побачив Михась? І дзвіночки, і молоточки, і валик, і колеса... Михась здивувався.

— Нащо ці дзвіночки? Нащо молоточки? Нащо валик з гачками? — запитував Михась у татуся.

А татусь відповідав:

— Не скажу тобі, Михасю; сам роздивись уважненько і подумай: може й відгадаєш. Тільки ось цієї пружинки не займай, інакше все зіпсується.

Татусь вийшов, а Михась залишився над табакеркою. От він сидів-сидів над нею, дивився-дивився, думав-думав, чому ж дзвонять дзвіночки?

А тим часом музика грає та й грає; от все тихше й тихше, немов щось чіпляється за кожну нотку, немов щось відштовхує один звук від другого. От Михась бачить: внизу табакерки відчиняються дверцята і з дверцят вибігає хлопчик із золотою голівкою і в сталевій спідничці, зупиняється на порозі й манить до себе Михася.

"Чому, — подумав Михась, — татусь казав, що в цьому городку й без мене тісно? Ні, мабуть, у ньому живуть добрі люди, бачите, запрошують мене в гості".

— Будь ласка, з великою радістю!

З цими словами Михась побіг до дверцят і здивовано помітив, що дверцята саме йому впору. Як добре вихований хлопчик, він вважав за свій обов'язок передусім звернутися до свого провідника.

— Дозвольте поцікавитися, — сказав Михась, — із ким я маю честь розмовляти?

— Дінь-дінь-дінь, — відповів незнайомий, — я хлопчик-дзвіночок, житель цього городка. Ми чули, що ви дуже бажаєте побувати в нас у гостях, і тому вирішили просити вас зробити нам честь до нас завітати. Дінь-дінь-дінь, дінь-дінь-дінь.

Михась чемно вклонився; хлопчик-дзвіночок узяв його за руку, і вони пішли. Тут Михась помітив, іцо над ними було склепіння, зроблене з барвистого тисненого паперу з золотими краями. Перед ними було друге склепіння, тільки менше; потім третє, ще менше; четверте,ще менше, і так усі інші склепіння — чим далі, тим менші, так що в останнє, здавалося, ледве могла пройти голівка його провідника.

— Я дуже вам вдячний за ваше запрошення, — сказав йому Михась, — але не знаю, чи можна буде мені ним скористатися. Щоправда, тут я вільно проходжу, але там, далі, подивіться, які у вас низенькі склепіння, — там я, дозвольте сказати відверто, там я і поповзом не пройду. Я дивуюсь, як ви під ними проходите.

— Дінь-дінь-дінь! — відповів хлопчик. — Пройдемо, не хвилюйтеся, ідіть тільки за мною.

Михась послухав. Дійсно, з кожним кроком, здавалося, склепіння підіймались, і інші хлопчики скрізь легко проходили; коли ж вони підійшли до останнього склепіння, тоді хлопчик-дзвіночок попросив Михася озирнутися назад. Михась озирнувся, і що ж він побачив? Тепер те перше склепіння, під яке він підійшов, проходячи крізь дверцята, здавалося йому маленьким, нібито, поки вони йшли, склепіння опустилося. Михась був дуже здивований.

— Чому це так? — запитав він свого провідника.

— Дінь-дінь-дінь, — відповів хлопчик сміючись. — Здаля так завжди ввижається. Мабуть, ви ніщо здалеку уважно не розглядали; віддаля все здається маленьким, а підійдеш — велике.

— Так, це правда, — відповів Михась.— я до цього часу не думав про це, і через те зі мною ось що трапилося: три дні томуяхотів намалювати,як матуся біля мене грає на фортеп'яно, а татусь в іншому кінці кімнати читає книжку. Тільки це зробити мені ніяк не вдавалося; працюю, працюю, малюю як можна правильніше, а все на папері в мене виходить, що татусь біля матусі сидить і крісло біля фортеп'яно стоїть, а тим часом я добре бачу, що фортеп'яно стоїть поруч мене, біля вікна, а татусь сидить в іншому кінці, біля каміна. Матуся мені казала, що татуся треба малювати маленьким, але я думав, що вона жартує, тому що татусь далеко більший від неї на зріст, але тепер бачу, що вона казала правду: татуся треба було намалювати маленьким, бо він сидів далі. Дуже вам вдячний за пояснення, дуже вдячний!

Хлопчик-дзвіночок сміявся з усіх сил:

— Дінь-дінь-дінь, як смішно! Не вміти намалювати татуся з матусею! Дінь-дінь-дінь! Дінь-дінь-дінь!

Михасеві здавалося прикрим, що хлопчик-дзвіночок з нього так немилосердно глузує, і він досить ввічливо сказав йому:

— Дозвольте мені у вас запитати: нащо ви до кожного слова все говорите "дінь-дінь-дінь"?

— Це вже у нас приказка така, — відповів хлопчик-дзвіночок.

— Приказка? А от татусь каже, що дуже недобре звикати до приказок, — зауважив Михась.

Хлопчик-дзвіночок закусив губу й не сказав більше ні слова. Ось перед ними ще дверцята; вони відчинилися, і

Михась опинився на вулиці. Що за вулиця! Що за городок! Брук вимощено перламутром; небо барвисте, з черепахи; по небу ходить золоте сонечно, поманиш його, воно з неба зійде, навколо руки обійде і знову підійметься. А будиночки сталеві, полірованi, критi різнобарвними черепашками, і під кожним дашком сидить хлопчик-дзвіночок із золотою голівкою, в срібній спідничні, і багато їх, багато, і всі маленькі-маленькі.

— Ну, тепер уже мене не одурити,— сказав Михась. — Це так тільки мені ввижається здаля, дзвіночки ж то всі однакові.

— А от і неправда, — відповів провідник. — Дзвіночки не однакові. Якби всі були однаковими, то й дзвеніли б ми усі в один голос, один як другий; а ти чуєш, яких ми пісень виводимо? Це тому, що хто з нас більший, у того й голос грубіший. Невже ти й цього не знаєш? Ось бачиш, Михасю, це тобі наука: надалі не смійся з тих, у кого приказка негарна; дехто і з приказкою, а більше за іншого знає, і можна в нього дечому повчитися.

Михась і собі прикусив язичка.

Тим часом їх оточили хлопчики-дзвіночки, смикали Михася за одяг, дзвеніли, стрибали, бігали.

— Весело ви живете, — сказав їм Михась, — назавжди б з вами залишився. Цілий день ви нічого не робите, нема у вас ні уроків, ні вчителів, та ще й музика цілий день!

— Дінь-дінь-дінь! — закричали дзвіночки. — Вже ж і знайшов у нас веселощі! Ні, Михасю, погане в нас життя. Справді, уроків у нас немає, та хіба в цьому річ? Ми б уроків не злякались. Усе наше лихо саме в тому, що у нас, бідолашних, немає ніякої справи; нема в нас ні книжок, ні картинок; нема ні

татуся, ні матусі; нічим зайнятися; цілий день грай та й грай, а це, Михасю, дуже, дуже нудно. Чи повіриш? Гарне наше черепахове небо, гарне і золоте сонечко, і золоті дерева; але ми бідні, ми надивилися на них вдосталь, і все це дуже нам набридло; з городка ми — ні кроку, а ти можеш собі уявити, як то цілий вік, нічого не роблячи, просидіти в табакерці, хоч би і в табакерці з музикою.

— Так, — відповів Михась, — ви кажете правду. Це й зі мною трапляється: коли після навчалня візьмешся за іграшки, то так весело; а коли у свято цілий день бавишся та й бавишся, то надвечір і зробиться нудно; за цю і за іншу візмешся іграшку — все нелюбе. Я довго не знав, чому це так, а тепер розумію.

— Та крім цього у нас є ще інша біда, Михасю: в нас є дядьки-вихователі.

— Які це дядьки? — запитав Михась.

— Дядьки-молоточки, — відповіли дзвіночки. — Ще й які злі! Те й роблять, що ходять по місту і нас постукують. Котрі більші, тим ще рідко "тут-тук" буває, а вже маленьким перепадає таки не на жарт.

І справді, Михась побачив, що по вулиці ходили якісь люди на тоненьких ніжках, із довжелезними носами й шепотіли поміж собою: "Тук-тук-тук! Тук-тук-тук, піднімай! Зачіпай! Тук-тук-тук!" І справді, дядьки-молоточки безперестанно то по одному, то по другому дзвіночку тук та й тук, аж бідному Михасеві жалко їх стало. Він підійшов до тих людей, дуже ввічливо вклонився і від щирого серця запитав, нащо вони без жалю б'ють бідолашних хлопчиків. А молоточки йому у відповідь:

— Геть іди, не заважай! Там у палаті і в халаті наглядач лежить, стукотіти нам велить. Все перевертається, причіпляється. Тук-тук-тук! Тук-тук-тук!

— Який же це у вас наглядач? — запитав Михась у дзвіночків.

— А це пан Валик, — задзвеніли вони. — Предобра людина, ні вдень ні вночі з дивана не сходить; на нього ми не можемо поскаржитися.

Михась — до наглядача. Дивиться, він і справді лежить на дивані, в халаті і з боку на бік перевертається, тільки все лицем догори. А на халаті в нього все шпильки, гачечки, сила-си-ленна; тільки-но потрапить до нього молоток, він його гачком спочатку зачепить, потім опустить, а молоточок і стукне по дзвіночку.

Тільки-но Михась до нього підійшов, а наглядач як закричить:

— Шурр-мурр! Хто тут ходить? Хто тут бродить? Шурр-мурр! Хто геть не йде? Хто мені спати не дає? Шурр-мурр! Шурр-мурр!

— Це я, — сміливо відповів Михась,— я, Михась...

— А чого тобі треба? — спитав наглядач.

— Так мені шкода бідних хлопчиків-дзвіночків, вони всі такі розумні, такі добрі, такі музиканти, а з вашого наказу дядьки їх невтомно постукують...

— А мені яке діло, шурр-мурр? Не я тут найстарший. Нехай собі дядьки стукають хлопчиків! Що мені за горе! Я наглядач добрий, на дивані все лежу й ні на кого не гляджу. Шурр-мурр, шурр-мурр...

— Ну, багато ж чого я навчився в цьому городку! — сказав собі Михась. — Тільки іноді мені буває прикро, нащо вихователь з мене очей не зводить "Ото вже злий! — думаю я. — Адже ж він не татусь і не матуся; яке йому діло, що я пустую? Сидів би у своїй кімнаті". Ні, тепер бачу, що буває з бідними хлопчиками, коли їх ніхто не доглядає.

Тим часом Михась пішов далі — й зупинився. Дивиться, золоте шатро з перловою бахромою; нагорі золотий флюгер крутиться, немов вітряк, а під шатром лежить царівна Пружинка і, як змійка, то скрутиться, то розкрутиться і невпинно наглядача під бік штовхає. Михась дуже здивувався і сказав їй:

— Панно-царівно! Нащо ви наглядача під бік штовхаєте?

— Зиц-зиц-зиц, — відповіла царівна. — Дурненький ти хлопчик; нерозумний хлопчик. На все дивишся, нічого не бачиш! Якби я валика не штовхала, валик би не крутився; якби валик не крутився, він би за молоточки не чіплявся, молоточки б не стукотіли, дзвіночки б не дзвеніли; коли б дзвіночки не дзвеніли, і музики б не було! Зиц-зиц-зиц!

Михасеві закортіло довідатись, чи правду каже царівна. Він нахилився і притиснув її пальчиком — і що ж?

Умить пружинка з силою розпрямилась, валик швидко закрутився, молоточки навперебій застукотіли, дзвіночки заграли щось безладне, і раптом пружинка лопнула. Все

замовкло, валик зупинився, молоточки попадали, дзвіночки відвернулися вбік, сонечко повисло, будиночки поламались... Тоді Михась згадав, що татусь йому наказував не торкатися пружинки, злякався і... прокинувся.

— Що уві сні бачив, Михасю? — запитав татусь.
Михась довго не міг опам'ятатися. Дивиться: та ж сама татусева кімната, та ж сама перед ним табакерка; поруч нього сидять татусь із матусею і сміються.

— Де ж хлопчик-дзвіночок? Де дядько-молоточок? Де царівна Пружинка? — запитував Михась. — То це був сон?

— Так, Михасю, тебе музика приспала, і ти тут добре-таки подрімав. Розкажи ж нам принаймні, що тобі приснилося!

— Та бачите, татусю, — сказав Михась, протираючи очі, — мені все хотілося знати, чому музика в табакерці грає; от я взявся її уважно розглядати і розбирати, що в ній рухається і чому рухається; думав, думав і вже почав розуміти, як раптом дивлюсь, дверцята в табакерці розчинилися... — І тут Михась докладно розповів увесь свій сон.

— Ну, тепер бачу,—сказав татусь, — що ти й спрвавді майже зрозумів, чому музика в табакерці грає, але ти це ще краще зрозумієш, коли будеш вивчати механіку!